

**A HADMŰVÉSZELET TÖRTÉNETE
A RABSZOLGATARTÓ TÁRSADALOM KORA
HÁBORÚINAK HADMŰVÉSZELETE***

(I. KÖZLEMÉNY)

Je. A. Razin professzor, vezérőrnagy.

BEVEZETÉS

I. RÉSZ

A HÁBORÚ POLITIKAI TARTALMA
ÉS A HADSEREG OSZTÁLYJELLEGE

A háborúk keletkezése és osztálylényege

A marxi-lenini elmélet azt tanítja, hogy a háborúk keletkezése a termelőeszközök magántulajdonának megjelenésével és a társadalom antagonisztikus osztályokra való oszlásával áll kapcsolatban.

Az ősközösségi társadalomban — amikor még nem voltak osztályok — az emberek kollektív munkája és a termelőeszközök társadalmi tulajdona kizárta annak lehetőségét, hogy ember embert kizsákmányolhasson. Akkor még háborúk sem voltak. Az akkoriban egyes törzsek között lezajlott fegyveres összeütközések rendszerint nem rablás vagy emberek rabszolgasorba hajtása miatt történtek, hanem vadász- vagy legelőterületek, avagy vérbosszú miatt keletkeztek. Ennek a kornak az volt a jellemző vonása, hogy a vitás kérdéseket békés tárgyalások útján igyekeztek megoldani.

A termelőerők fejlődése maga után vonta a termelési viszonyok megváltozását. A társadalmi munkamegosztás megjelenésével (az állattenyésztés, majd a kézműipar különválása a földműveléstől, a csere elválása a termeléstől) emelkedett a munka termelékenységé. Az ember többet kezdett termelni, mint amennyire szüksége volt, és így felmerült a termékcserre lehetősége és következőképpen gazdagság felgyülemlése kevesek kezében. A társadalom két osztályra oszlott: a rabszolgák és

* *Je. A. Razin* professzor, vezérőrnagy: A hadművészet története (I. köt. Moszkva, 1955.) c. művének bevezetése.

a rabszolgatartók osztályára. A gazdag, előkelő, teljesjogú kisebbség kizsákmányolta a szegény, nem-nemes, jogfosztott többséget. Az osztálytársadalom kialakulásával megindultak a háborúk. A kopja és nyíl, termelőeszközből (vadászati) harci eszközzé vált.

A rabszolgatartók által rablás, a szomszédok leigázása és rabszolgák ejtése céljából indított háborúk voltak az első hódító, igazságtalan háborúk.

A rabszolgák által a rabszolgatartók ellen, valamint az idegen leigázás ellen viselt háborúk voltak az első igazságos, felszabadító háborúk.

A feudális rendszerben a feudálisok uralkodó osztálya számos háborút indított a jobbágyrendszer megerősítéséért, a saját meggazdagodásáért és a népek leigázásáért. Ezeknek a háborúknak a rabló célját a feudálisok gyakran vallásos jelszavakkal leplezték.

A feudalizmusban a jobbágyparasztság nem egyszer felkelt elnyomói ellen, a forradalmi parasztfelkeléseket — mint a rabszolgák felkeléseit — nem egyszer kegyetlenül elfojtották. A gyengén felszerelt, rosszul szervezett és nem világos harci célokkal küzdő parasztok vereséget szenvedtek.

A kapitalista korszak hajnalát rablőháborúk jelezték Afrikában, Amerikában, Indiában, Kínában. Ezeket a háborúkat a fiatal burzsoázia azért indította, hogy leigázza a helyi lakosságot, idegen földeket foglaljon el és gyarmataivá tegye azokat.

Amikor a kapitalizmus mint uralkodó termelési mód megerősödött, a burzsoázia hadat viselt a termelőerők fejlődését akadályozó jobbágyrendszer megsemmisítéséért és a kialakult nemzetek szabadságáért és függetlenségéért. Ezek — a maguk idejében — progresszív háborúk voltak. De mivel ezeket a háborúkat a kizsákmányoló osztály viselte, ezek rendszerint hódító háborúkká váltak. Így volt ez például a francia polgári forradalom háborúival, amelyek Franciaországban az ellenforradalmi fordulat után hódító háborúkká váltak.

Az 1848-as forradalomtól kezdve az osztályharc fő tartalma a proletariátusnak a burzsoázia elleni harca lett. A burzsoázia reakciós erővé vált, csak mint az ellenforradalom és az ellenforradalmi háborúk szervezője lépett fel.

A XX. század fordulóján, amikor a kapitalizmus utolsó, imperialista szakaszába nőtt át, a burzsoázia a már felosztott világ újrafelosztásáért kezdett háborút viselni. Megindultak az imperialista háborúk, ezek közül az első volt az 1898. évi amerikai-spanyol háború, amelyet az Egyesült Államok imperialistái robbantottak ki.

Az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom áttörte a világimperializmus frontját és új korszakot, a kommunizmus korszakát nyitotta meg az emberiség történetében. A forradalom megdöntötte a kizsákmányolók hatalmát és létrehozta a proletárdiktatúrát, megteremtette a szükséges feltételeket az új, szocialista rend győzelme számára.

Az ifjú szovjetállam ellen 14 állam imperialistái és a belső ellenforradalom fogott össze. De országunk népei a Kommunista Párt vezetésével győzelmet arattak a beavatkozók és az orosz burzsoá-földesúri ellenforradalom ellen viselt igazságos háborúban. 1941-ben német fasiszta csapatok hitszegően megtámadták a Szovjetuniót, hogy megsemmisítsék a szocialista államot és a szovjet embereket rabszolgáikká tegyék. De a szovjet nép ismét kiúzta a beavatkozókat az ország területéről, pozdorjává zúzta az ellenséget és segítette Európa népeinek felszabadulását a fasiszta zsarnokság alól.

A proletariátus forradalmi osztályának háborúi, a szocialista állam háborúi az imperialista burzsoázia ellen igazságos jellegűek. Azért viselik őket, hogy megsemmisítsék a háborút szülő okokat.

A marxizmus-leninizmus azt tanítja, hogy a háború nem véletlen, hanem az osztálytársadalom elkerülhetetlen terméke, hogy minden háború az adott állam politikájával, az uralkodó osztály politikájával kapcsolatos.

Már Lloyd a XVIII. században írt a háború és a politika kapcsolatáról. Clausewitz a XIX. század elején fogalmazta meg pontosan, hogy a háború a politika erőszakos eszközökkel való folytatása. Ez Clausewitz érdeme. De a háborút csak a külpolitika folytatásának jellemezte. A kérdés marxista-leninista szemlélete elsősorban a háborúnak a belpolitikával, az osztályok harcával való kapcsolatából indul ki.

„A háború — írta Lenin — a politika folytatása más eszközökkel. Minden háború elválaszthatatlanul azzal a politikai renddel függ össze, amelyből fakad. Azt a politikát, amelyet egy bizonyos hatalom, s ezen a hatalmon belül egy bizonyos osztály a háború előtt hosszú időn át folytatott, ugyanez az osztály elkerülhetetlenül és holtbizonyosan továbbfolytatja a háború alatt is, csak éppen tevékenysége formáját változtatja meg.”¹

V. I. Lenin mondta, hogy a háború nemcsak a politika folytatása, hanem a politika összegezése is.

A politika elsősorban az osztályok közötti viszony területe, az állami tevékenység formáinak, feladatainak és tartalmának meghatározása. A belpolitika az állam belső tevékenységének meghatározása, a külpolitika az államok közötti viszony területe, az állam külső tevékenységének tartalma. A politika a legkoncentráltabban fejezi ki az osztálytársadalom gazdaságát.

V. I. Lenin a bel- és külpolitika elszakíthatatlan kapcsolatát jellemezve ezeket írta: „A ‚külpolitikát‘ különválasztani a politikától, vagy méginkább, a külpolitikát szembeállítani a belpolitikával, merőben helytelen, nem-marxista, tudománytalan gondolat.”²

A külpolitika elszakítását a belpolitikától Lenin helytelen és káros

¹ V. I. Lenin művei, 24. köt. Bp. 1952. 415. o.

² V. I. Lenin művei, 23. köt. Bp. 1950. 35. o.

eszmének nevezte, ezt a burzsoázia különösen háború idején igyekszik sugalmazni és támogatni. A külpolitikának a belpolitikától való elválasztására a burzsoáziának azért van szüksége, hogy elleplezze a háború rabló jellegét, hogy az igazságtalan háborút, a hódító háborút a dolgozók előtt a haza védelméért való háborúnak tüntesse fel.

Az 1799. évi franciaországi ellenforradalmi államcsíny Napoleonnak — a francia nagyburzsoázia képviselőjének — hatalomrajutása azt jelentette, hogy megváltozott Franciaország külpolitikája. Az európai népeknek a jobbgáyi elnyomás alóli felszabadulását követő politika helyett, amelyet a francia polgári forradalom valósított meg, a bonapartista kormány a hódításoknak, a nemzetek leigázásának útjára lépett. Franciaország külpolitikájában beállott változás annak a következménye volt, hogy az ellenforradalmi államcsíny után az osztályerők új megoszlása jött létre az országon belül.

Mindenfajta háború elszakíthatatlan kapcsolatban áll a békeidők belső és külső politikai harcaival, amelyek tartalma háború idején sem változik, hanem ugyanaz marad, amíg az osztályerők megoszlásában és viszonyában nem áll be változás. Ezért, amikor egy adott háborúhoz vezető bel- és külpolitikai tartalmát tisztázni akarjuk, meg kell állapítanunk, hogy milyen osztályok vezetik a háborút, miért, milyen politikai cél eléréseért, milyen történeti és gazdaságtörténeti körülmények váltották ki a háborút. Ennek a kérdésnek a tisztázása révén könnyebben megállapíthatjuk, hogy mi a kapcsolat a háború és az osztályok országon belüli harca között, melyik osztály viseli a háborút és folytatja a háborút, ami rendkívül fontos az adott háború jellegének megállapításához.

Tehát a háború, fegyveres társadalmi harc, erőszakos eszközökkel való folytatása annak a politikának, amelyet az érdekelt országok és az államon belüli osztályok az adott időben folytattak.

A háború történeti gyökereinek, gazdasági és társadalmi-politikai alapjainak tudományos elemzése alapján a marxizmus-leninizmus klaszszikusai feltárták a háború politikai tartalmát, ami lehetővé teszi, hogy minden konkrét esetben megállapíthatjuk az adott háború jellegét, amely kifejezi a háború lényegét.

„De hogyan találjuk meg, hogyan határozzuk meg a háború igazi lényegét? A háború a politika folytatása. A háború előtti politikát kell tanulmányozni, azt a politikát, amely háborúra vezet és háborúra vezetett. Ha a politika imperialista, vagyis a fináncióke érdekeit szolgáló, a gyarmatokat és az idegen népeket fosztogató és elnyomó politika volt, akkor ebből a politikából következő háború is imperialista háború. Ha a politika nemzeti-felszabadító, vagyis a nemzeti elnyomás elleni tömegmozgalmat kifejező politika volt, akkor az ebből a politikából következő háború nemzeti-felszabadító háború.“³

³ V. I. Lenin művei, 23. köt. 23—24. o.

A harcoló felek gazdasága és osztályharca állapotának gondos tanulmányozása, bel- és külpolitikájuk tanulmányozása lehetővé teszi, hogy helyesen határozzuk meg az adott háború politikai tartalmát, igazi jellegét, ami leginkább az uralkodó osztálynak a háború folytatásában tükröződő belpolitikájától függ.

A háború politikai céljai kifejezik a háború jellegét, megmutatják, hogy kinek az érdekében viselik a háborút.

A háború osztálytermészetének feltárása, majd ezen az alapon minden konkrét háború valódi jellegének meghatározása a háború klasszifikálásának tudományos alapja. „A háború’ az egyik *vagy* a másik osztály politikájának folytatása’; és minden osztálytársadalomban, a rabszolgatartó, a hűbéri és a kapitalista társadalomban egyaránt, előfordultak olyan háborúk, amelyek az elnyomó osztályok politikáját folytatták, s ugyanígy előfordultak olyan háborúk, amelyek az elnyomott osztályok politikáját folytatták”⁴ — mondta Lenin.

Az elnyomott osztályok vagy az elnyomott népek politikáját folytató háborúk felszabadító, igazságos háborúk voltak, az elnyomó osztályok politikáját folytató és a saját vagy más népek elnyomását célul kitűző háborúk igazságtalan háborúk voltak. Következésképpen kétfajta háború van: igazságos és igazságtalan háború.

A háborúhoz való állásfoglalás meghatározásánál a marxista-leninista elmélet azt követeli, hogy az adott háború konkrét körülményeiből és társadalmi tartalmából, abból a történeti szerepből induljunk ki, amelyet az adott háború játszott. A feudális-abszolutista államok háborúi a XIX. század fordulóján, amelyeket a forradalmi mozgalom elnyomása és a reakció fenntartása érdekében viseltek, igazságtalan, ellenforradalmi háborúk voltak. De az európai feudális-abszolutista államok XIV–XVI. századi háborúi, amelyeknek fő célja a feudális széttagoltság felszámolása volt, haladó háborúk voltak, mert elősegítették az új rend megszilárdulását, a társadalmi fejlődés magasabb fokának megerősödését.

V. I. Lenin a háborúkat történeti szerepük szemszögéből vizsgálta és azt tisztázta, hogy vajon a társadalmi fejlődést gátló reakciós intézmények lerombolását segítik-e elő, vagy az osztályelnyomás fenntartását. „...vannak igazságos és igazságtalan, a haladást szolgáló és reakciós háborúk — mondta Lenin —, olyan háborúk, melyeket haladó osztályok és olyanok, amelyeket maradi osztályok folytatnak, olyan háborúk, melyek az osztályelnyomás megszilárdítását, és olyanok, amelyek annak megdöntését szolgálják...”⁵

Lenin itt azonosítja az igazságos és haladó háborúkat, valamint az igazságtalan és reakciós háborúkat.

A marxizmus-leninizmus azt tanítja, hogy csak az igazságos háborúk

⁴ V. I. Lenin művei, 26. köt. Bp. 1952. 155–156. o.

⁵ V. I. Lenin művei, 29. köt. Bp. 1953. 346. o.

haladóak, amelyek lerombolják a reakciós intézményeket és amelyeknek célja a rabszolgaság, az elnyomás alóli felszabadítás vagy a leigázás elleni védelem. Ilyen haladó háborúk voltak például a francia polgári forradalom háborúi. Bár ezekben a háborúkban is megvoltak a fosztogatásnak és az idegen földek meghódításának elemei, de fő történeti tartalmuk az egész régi, jobbágytartó Európa feudalizmusának megrendítése és lerombolása volt.

Marx és Engels néha a „védelmi háború” kifejezést használják, az igazságos háború fogalmát értve alatta. Ezt a kifejezést Marx az 1870—1871. évi francia–porosz háború jellegének meghatározásánál használta a háború első szakaszára, azaz „Sedanig” bezárólag. Eppen ilyen tartalmat tulajdonított Lenin is a védelmi háború fogalmának, ami alatt a nemzeti és forradalmi háborúkat értette. A proletariátus forradalmi harca, amely egyes országokban aratott győzelme folytán megerősödött, azt eredményezte, hogy egyes helyeken a polgárháború összefonódott a külső forradalmi háborúkkal. Az ilyen háborúk osztályjellegének következtében a megkülönböztetés a védelmi és támadó háborúk között elvesztette minden értelmét. Korábban ennek fontos jelentősége volt a háború politikai tartalmának meghatározására. Most a védelmi háború kifejezést az imperialisták az agresszió álcázására, a néptömegek becsapására használják fel.

Minden háború politikai tartalmában találhatunk olyan túlsúlyban lévő oldalakat, amelyek meghatározzák fő jellegét. Ezért a harc politikai céljaitól függően az igazságos és az igazságtalan háborúknak van néhány válfaji különbsége.

Az igazságos, felszabadító háborúk célja, vagy egy nép védelme a külső támadás és az illető nép leigázására irányuló kísérlet ellen, vagy a dolgozók felszabadítása a kapitalizmus rabságából, vagy a gyarmatok és függő országok felszabadítása az imperialista elnyomás alól. A történeti fejlődés során az igazságos háborúk több fő fajtáját különböztetjük meg: forradalmi, nemzeti, a gyarmatok nemzeti-felszabadító háborúi, a szocialista állam és a népi demokratikus államok háborúi, melyeknek célja, hogy megvédjék országukat az imperialisták támadásától, a haza szabadságáért és függetlenségéért vívott harcok, hogy megvédjék állami érdekeiket.

A forradalmi háborúkat az elnyomott osztályok az osztályrabszolgaság alóli felszabadulásukért viselték és viselik. V. I. Lenin azt mondta, hogy teljes mértékben elismerjük azoknak a háborúknak a törvényességét, haladó jellegét és szükségességét, amelyeket az elnyomott osztály az elnyomó osztály ellen folytat. A forradalmi polgárháború gyakran egybeesik a forradalmat kívülről elfojtani szándékozó intervenciók elleni háborúval. Ez volt a helyzet a polgári Franciaország XVIII. század végi forradalmi háborúival, így volt ez a Szovjetunióban a polgárháború időszakában.

A forradalmi háborúknak a társadalmi rendszertől függően több történeti válfajuk van: rabszolgák forradalmi háborúi, parasztháborúk, a polgári forradalom háborúi és a szocialista forradalom háborúi.

A nemzetek kialakulása és a nemzeti államok létrejötte időszakában indulnak meg a nemzeti háborúk, amelyeknek célja, hogy megvédjék a népet a külső támadástól és a leigázására irányuló kísérletektől. A nemzeti háborúknak három fő történeti válfajuk van: az idegen iga alóli felszabadításért vívott háborúk, az ország nemzeti újraegyesítéséért, a politikai széttagoltság felszámolásáért folytatott háborúk és a nemzeti függetlenségért viselt honvédó háborúk.

A gyarmatok és függő országok nemzeti-felszabadító háborúinak célja a felszabadulás az imperialisták iga alól. Ilyen háborúkra például szolgálhatnak a XX. század derekán a vietnami és a koreai népek háborúi.

A világ első szocialista állama kapitalista környezetben volt és 1918-tól kezdve kénytelen volt visszaverni az imperialisták többszöri támadási kísérleteit. Az 1941—1945. évi Nagy Honvédó Háborúban a szovjet nép hazája szabadságáért és függetlenségéért és az európai népeknek a fasiszta iga alóli felszabadításáért küzdött. E háború eredményeként a nemzetközi helyzet megváltozott. Most az imperialistákkal egy egységes, erős békétábor áll szemben, élén a Szovjetunióval és a Kínai Népköztársasággal, mely tábor egy harmadik világháború kitörésének megakadályozásáért harcol. Most először folytatnak a történelemben tántoríthatatlan békepolitikát.

Az igazságtalan, hódító háborúkat azért viselték és viselik, hogy idegen területeket foglaljanak el, népeket fosszanak ki és igázzanak le, és a forradalmi mozgalmat elnyomják. A politikai célok sajátosságaiból kiindulva megkülönböztetünk ellenforradalmi háborúkat, a kizsákmányoló osztályok polgárháborúit, gyarmati és imperialista háborúkat.

Az ellenforradalmi háborúban a kizsákmányoló osztályok igyekeznek elfojtani a forradalmat, elnyomni a felszabadulásáért harcra kelt elnyomott osztályt. Ellenforradalmi háborúkat viseltek a rabszolgatartók, a feudális urak, a jobbágytartó földesurak, a burzsoázia.

Az uralmon levő kizsákmányoló osztályok vagy belső csoportjaik azért indítanak polgárháborúkat, hogy olyan államformát és államhatalmat szilárdítsanak meg, amely a legjobban biztosítja az elnyomott osztályok elnyomását.

A gyarmati háborúk célja a szabad népek leigázása volt. A XX. században az imperialista burzsoázia azért folytat gyarmati háborúkat, hogy fenntartsa a gyarmati rabszolgaságot, elnyomja a nemzeti-felszabadító harcra kelt gyarmati népeket.

Imperialista háborúkat a „befolyási övezetek” kiterjesztéséért, új, idegen területek meghódításáért folytatnak, hogy ott fosztogassanak és elnyomják a bennszülött lakosságot. V. I. Lenin megjegyezte, hogy ilyen

háborúkat a rabszolgaság talaján is folytattak. Voltak ilyenek a feudálizmusban is. De különleges jelleget az imperializmus korában nyernek, amikor ezeket a háborúkat a már felosztott világ újrafelosztásáért folytatják. „Az imperialista, vagyis a tőkés érdekeiért folyó háborúnak — írta Lenin — nemcsak az a lényege, hogy a háborút újabb nemzetek leigázásáért, a gyarmatok felosztásáért vívják, hanem még az is, hogy ezt a háborút főleg a *legfejlettebb* nemzetek folytatják, amelyek számos más népet, a földkerekség lakosságának *nagyobb részét igájukban tartják.*”⁶

Ilyen a XX. századi imperialista háborúk jellege.

A XIX. században a háborúba kezdtek bevonódni a széles néptömegek. „Visszavonhatatlanul elmúltak azok az idők — írta Lenin —, mikor a háborút zsoldosok vagy a néptől félig-meddig elszakadt kaszt képviselői viselték. A háborúkat ma a népek viselik...”⁷

A kizsákmányoló osztályok, amelyek kénytelenek voltak a néptömeget bevonni a háborúba, mindenképpen leplezik a nép előtt a háború hódító céljait. A háborúkat igen gyakran azzal a céllal robbantották és robbantják ki, hogy elvonják a néptömegeket a forradalomtól.

A történelemben vannak olyan háborúk, amelyeknek elnevezése külső ismérvekből — a formális célokból, a szervezeti formákból, a háború méretéből stb. — származik. Ilyenek a vallási, kabinet-, dinasztikus, helyi, koalíciós-, világ- és preventív háborúk. E külső forma mindegyike mögött a háború osztályjellege, a háború meghatározott politikai tartalma rejlik.

A vallásháborúk formális célja a vallásszabadságért való harc volt, de gyakorlatilag az elnyomott osztály harca volt felszabadulásáért. Ilyenek voltak a XV. századi huszita-háborúk, a hugenották háborúi a XVI. században, a protestánsok és katolikusok háborúi a XVII. században. Ezeknek a háborúknak az osztálylényege abban rejlett, hogy a parasztnak és a fiatal burzsoáziának a feudálizmus elleni harcai, a jobbágyrendszer eltörléséért folytatott harcai voltak, mely rendszernek egyik fő hordozója a katolikus egyház.

A feudálisok több évszázadon keresztül vallási jelszavak alatt viselték háborút azzal a céllal, hogy idegen területeket hódítsanak és szabad népeket igázzanak le. Így a XI—XIII. században a katolikus egyház a nyugateurópai feudális urakra támaszkodva keresztes hadjáratokat szervezett, mely háborúknak az volt a célja, hogy kifosszák és leigázzák a Közel-Kelet népeit, a szlávokat és a Baltikum népeit. Ezek hódító háborúk voltak.

A XVIII. században Nyugat-Európában kabinetháborúkat viseltek a spanyol trónöröklésért (1700—1714), az osztrák örökösödésért (1740—1748), a bajor örökségért (1777—1779) stb. Lenin meghatározása szerint

⁶ V. I. Lenin művei, 21. köt. Bp. 1951. 291. o.

⁷ V. I. Lenin művei, 8. köt. Bp. 1954. 37. o.

a kabinetháborúkat a kormányok (kabinetek) viselték és nem a népek. A nép ezekben a háborúkban közvetlenül nem vett részt.

„Tudjuk, hogy a legtöbb háború egyes dinasztiai érdekeiért folyt és ezeket dinasztikus háborúknak nevezték”⁸ — írta Lenin.

Mind a dinasztikus, mind a kabinetháborúkban az a kérdés dőlt el, hogy ki raboljon és nyomjon el többet.

A szervezeti formák szempontjából helyi és koalíciós háborúkat különböztetnek meg.

A helyi (elszigetelt) háború két állam háborúja, anélkül, hogy egy harmadik fél közvetlenül beavatkoznék (például az 1904—1905-ös orosz-japán háború). De mivel minden állam államok rendszerébe tartozik, ezért a helyi (lokális) háborúkban megmutatkozik többé-kevésbé a nem-harcoló államok befolyása. Így volt ez az orosz-japán háborúban, amikor az amerikai és angol imperialisták hallgatólagosan segítették a japán militaristákat.

A koalíció államok tömörülése, szövetsége, amelyet azért szerveztek, hogy háború útján közös politikai célokat érjenek el. Ez a fogalom 1792 óta ment át a használatba, amikor Poroszország és Ausztria, Anglia vezetésével, szövetséget (koalíciót) kötött a forradalmi, polgári Franciaország elleni háborúra. Az európai országok jobbagyartó államainak a történelemben első koalíciós háborúját azzal a céllal indították, hogy elfojtsák a francia polgári forradalmat. A XIX. század végén és a XX. század elején Európában két koalíció alakul: a hármasszövetség (Németország, Ausztria-Magyarország és Olaszország) és az antant hármasszövetsége (Anglia, Franciaország és Oroszország), amelyek 1914-ben megindították az imperialista koalíciós háborút a világ újrafelosztásáért, amely háború a hármasszövetség országainak vereségével végződött. 1941-ben a fasiszta Németországnak a Szovjetunió elleni támadására válaszképpen létrejött egy koalíció, melynek tagjai voltak a Szovjetunió, Anglia, az Egyesült Államok és más államok. A Szovjetunió vezette fasisztaellenes koalíció igazságos, felszabadító háborút viselt.

Az első és a második világháború a világgazdaság kapitalista rendszere általános válságának következménye volt. Ezeknek a háborúknak az volt a céljuk, hogy az imperialisták újra felosszák maguk között a világot. A világháborúk a földkerekségnek majd mindegyik államát bevonták a harcba. Ezek a háborúk nemcsak területileg világháborúk (a hadszíntér — az egész világ), hanem elsősorban a kiváltó okok jellege (a világgazdaság válsága), valamint a gazdasági és politikai célok tartalma (az egész világ újrafelosztása) tekintetében is.

Az imperialista háborús uszítók széles körben propagálják az úgynevezett preventív háború „elméletét”. A háborúnak ez az elnevezése a cselekvési módból ered. A preventív háború célja a készülődő támadás

⁸ V. I. Lenin művei, 28. köt. Bp. 1952. 68. o.

megelőzése, hamarabb rátámadni az ellenfélre, mielőtt az tenné. Az Egyesült Államok imperialistái ilyen háborút hirdetnek szélteben a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen. A preventív háború „elméletével” támasztják alá az agresszorok hadüzenet nélküli rabló-támadásait és ezzel az elmélettel takaróznak.

A burzsoá ideológusok a néptömegek becsapására a hódító háborút védelmi háborúnak jelentik ki, ezzel leplezve a háború igazi osztály-tartalmát, igazi rabló céljait. Így volt ez 1914-ben, amikor a két hadakozó koalíció burzsoá ideológusai azt bizonygatták, hogy védelmi háborút viselnek, felcserélve a háború politikai tartalmát stratégiai formáival. Igaz, hogy az igazi védelmi, azaz igazságos háború — Marx szavai szerint — egyáltalában nem zárja ki a támadó hadműveleteket, amelyeket a hadműveletek menete diktál.

Az imperialisták ideológusai széles körben terjesztik a „kezdeményező elméletét”, hogy ezzel bizonyítsák a burzsoázia „békeszeretetét” és elrejtsek a háború igazi bűnöseit. Ebben előszeretettel alkalmazzák az ezen „elmélet” mögé megbúvó háborús uszítók a provokációt. Lenin a „kezdeményező elméletének” osztálylényegét leleplezve azt írta, hogy a dolog lényege a háború okaiban, politikai céljaiban és a háborút indító osztályokban rejlik.

Az első világháború idején működő burzsoá ideológusok és politikusok a tömegek becsapására nagy mértékben alkalmazták a pacifizmust, amelynek hívei csak szavakban ítélték el a háborút és hirdették a békét. A jobboldali szociáldemokraták voltak abban az időben a kispolgári pacifizmus fő hirdetői a proletariátus tömegei között. Lenin leleplezte az akkori kispolgári pacifisták osztályarcukat és bebizonyította, hogy a szociáldemokrata pacifizmus csak a polgári pacifizmus visszhangja, amely azt sugalmazta a munkásoknak, hogy bizzanak a burzsoáziában, díszbe öltöztette az imperialista kormányok politikáját és elvonta a dolgozó tömegeket a megérett szocialista forradalomtól.

Az igazi békeharcosok a kommunisták. A szovjet kormány békepolitikája ennek világos bizonyossága. A Szovjetunió már fennállásának első napjaitól kitartó harcot folytat a béke ügyéért az egész világon. A szovjet kormány leleplezi a harmadik világháború uszítóit és a békeszerető tömegeket a békeharca szervezi.

Az igazságtalan háborúkat igazoló tudományellenes „elméletek” osztálylényege

A kizsákmányoló osztályok ideológusai már a régi időktől kezdve hoztak létre olyan „elméleteket”, amelyekkel az igazságtalan háborúkat igazolták.

Még Platon, a régi görög idealista filozófus, állapította meg, hogy a háború a népek természetes állapota és Aristoteles a rabszolgatartók rablőháborúit igyekezve igazolni, a háborút a tulajdonszerzés természetes

módjának tartotta és a rabszolgaszerző háborúkat igazságosaknak nevezte. Ezt a rabszolगतartó ideológiát a feudális urak és a burzsoázia felhasználta a maga céljaira.

A sötét középkorban a katolikus egyház csak azokat a háborúkat ítélte el, amelyek az egyház — a legnagyobb feudális úr — létét fenyegették. A katolikus egyház háromszáz éven át szervezte a véres keresztes hadjáratokat. A rablást és útonállást érdemnek magasztalták és a kereszttel megáldották. A kizsákmányoló osztályok ideológusai nagy mértékben használták és használják fel ma is a vallást az igazságtalan háborúk igazolására. Szerintük a háború isten ügye, és ezért az ember nem képes azt elhárítani. Valamennyi vallás úgynevezett szent könyvei dicsőítik a háborút és az isten kezében a háborút az emberekre való befolyás eszközüvé avatták. A vallás igazolja a rablás és elnyomás céljából indított háborúkat és a háborúban való részvételt legfőbb erénynek minősíti.

A burzsoázia ideológusai elsősorban a gyarmati háborúkat próbálták mindenáron igazolni. Hobbes angol filozófus a háborúk örökkévalóságát és elkerülhetetlenségét az ember természetével magyarázta. Azt bizonygatta, hogy magának az embernek a természetében rejlenek a háború fő okai. A háború állapota — Hobbes szavai szerint — mindeddig az egyetlen törvény az államok és az uralkodók viszonyában. Az elnyomott osztályok felszabadító háborúit Hobbes elítélte.

„Az örök béke ezen a világon nem adatott meg a halandóknak, hanem csak a temetőben lehetséges” — mondta Leibnitz német idealista filozófus. Az örök béke — Leibnitz szerint — a természet elhalásához, a népek életének hanyatlásához, az önállóság elvesztéséhez, a fejlődés megakadásához vezetne. Leibnitz e nézetét továbbfejlesztette Hegel német idealista filozófus. Hegel osztálya társadalmi megrendelését teljesítve, bizonyította a háborúk szükségességét és azt ajánlotta, hogy a külső háborúk jó eszközül szolgálnak az országon belüli osztályharc gyengítéséhez.

Clausewitz, a XIX. század német katonai teoretikusa, Hegel idealista filozófiája alapján, bizonyította a háborúk örökkévalóságát és elvont logikai fejtegetésekkel igyekezett a háborút a védekezésből levezetni. Érvelésében az abszolút háború fogalmából indult ki, mint Hegel filozófiájában az abszolút eszme fogalmából. Az abszolút háború az az örökké létező ideál, amelyet minden konkrét háború megközelíteni igyekezik. Clausewitz szerint a XIX. század háborúi minden más háborúnál inkább közelítették meg ezt az ideált. Clausewitz a konkrét háborúk kirobbanásáról szólva abból indult ki, hogy a háborús felek hogyan vannak felkészülve a háborúra; közülük a háborúra felkészült fél fog cselekedni, a másik pedig várakozó állápontra helyezkedik. A cselekvés célja a hódítás, az ellenfél megtámadása útján, a várakozás célja a feltartóztatás, az ellenfél csapásainak visszaverésével. Ebből kifolyólag

a háború fogalma — mondta Clausewitz — logikusan nem a támadásból, hanem a védekezésből folyik. Clausewitz a tények elferdítésével azt állította, hogy a védekezés hozza először mozgásba a háború elemi erőt. Ha a védekező fél nem állana ellen, akkor nem lenne háború, mert a támadónak nem a harc, hanem csak a hódítás a célja. Tehát Clausewitz szerint nem a támadó, hanem a védekező fél a háborús bűnös.

A burzsoá teoretikusoknál a háború vallási és logikai megokolása mellett még van egy pszichológiai „elmélet” is a háború keletkezéséről. Ennek az elméletnek a szerzői azt állítják, hogy a háború oka az emberben levő „vérszomjasság”, „a háborúra való állati ösztön”, „a verekedési hajlam” stb. A háború oka mindig magának az embernek és a társadalomnak a természetében fog rejleni, a háború soha sem fog eltűnni a föld színéről, amíg ember — a háború szülőoka — létezik.⁹

A XIX. században széles körben elterjedt a háború megokolásának úgynevezett biológiai „elmélete”. Ennek az elméletnek a hívei így okoskodtak: Minden élőlényre jellemző a létért való harc. Az ember élőlény. Következésképpen az ember életének alapját is a létért való harc művényé alkotja. Így Lange német polgári ideológus kijelentette, hogy az emberiség egész történetét a természet egy nagy törvénye — „a létért való harc” alá kellene sorolni. Hasonló véleményem volt az orosz cárizmus ideológusa, Mihnyevics hadtörténész is, aki azt írta, hogy a háború nem kerülhet le a történelem lapjairól, mert a társadalom életének normálisabb jelensége, mint a béke. Mihnyevics számításai szerint, 13 háborús évre egy békeév esik. Véleménye szerint a háború a létért való harc elvének legvilágosabb kifejeződése.

Nem kevésbé elterjedt a kapitalista országokban Malthus angol pap embergyűlölő elmélete, mely szerint túl gyorsan szaporodik az emberi nem. Malthus követői a háborút „jótevő tényezőnek” nevezik, mert szerintük a háború megsemmisíti a „lakosságfelesleget” és így helyreáll az egyensúly a létfenntartási eszközök és a lakosság lélekszáma között. Malthus e farkas-„törvényét” követik még ma is a burzsoázia reakciós ideológusai (W. Hesler, B. Dally stb.) az imperialista országok kormányai agresszív politikájának megokolására.

A fasiszta ideológia egyik forrása volt Nietzsche reakciós filozófiája (a XIX. század utolsó negyede). Nietzsche a „vér és vas” porosz imperialista politikájának „profétája”, a német burzsoázia legreakciósabb részének ideológusa volt. Nietzsche az arisztokratikus, szőkehajú árjakat dicsőítette, és azt ajánlotta nekik, hogy vessék el a keresztényi könyörületesség rabszolgaenkölcsét. A fasiszták ezzel az útonálló, fajgyűlölő erkölccsel mérgezték a német népet és készítették elő a második világ-háborút.

A fajelmélet kiindulópontja a fajok „biológiai és szellemi egyenlőtlen-

⁹ *Asztafjev*: A modern hadtudományról. II. rész. 1881. 14. o. (oroszul).

sége". Ennek az áltudományos elméletnek az alapját az a tétel képezi, hogy vannak „teljesértékű” és „nem-teljesértékű” fajok és hogy a természetes kiválasztódás folytán a „teljesértékű” és alkalmas individuumok életben maradnak és azért kell küzdeniük, hogy megteremtsék uralmukat. Hasonló embergyűlölő ideológiát hirdetnek ma széles körben a monopoltörke ideológusai. Véleményük szerint csak azok a nemzetek teljesértékűek, akik a kiválasztott fajhoz tartoznak és arra hivatottak, hogy a világot uralják.

A XX. század fordulóján még egy áltudományos „elmélet” jelent meg az imperialista háborúk igazolására, mégpedig az úgynevezett geopolitika. Ennek az elméletnek egyik szerzője Ratzel német geográfus volt. Szerinte a szerves életnek — és így az emberi életnek — egyik alapvető törvénye, a létért való harc. Ezért egy állam külpolitikáját — Ratzel véleménye szerint — az állam földrajzi helyzete, területének kiterjedése és határainak jellege határozza meg. A német geopolitikus a földrajzi tényezőket elemezve arra a következtetésre jutott, hogy a mi „apró bolygónkon a tér csak egy államnak elég”. Így próbálta a német imperialisták ideológusa bizonyítani a világuralomért való harc elkerülhetetlenségét.

A Szovjetunió győzelme a második világháborúban döntő csapást mért a fajgyűlölet fasiszta ideológiájára és a geopolitikára. De, mint látjuk, ezt a leckét nem akarják megszívlelni a világuralom újabb várományosai. Speakman, a mai geopolitika megalapítója, az imperialista burzsoázia agresszív törekvéseinek alátámasztására azt állítja, hogy „a világpolitikát kizárólag az erő vagy a földrajzi valóság irányítja”. Megállapítása szerint „a földnek maga a formája törlí el az erkölcsöt és szentesíti azt, hogy kiírtsák a gyengéket azok, akiknek erejük van”. Speakman nyomdokain halad az angol imperialisták ideológusa, Watkin Davis, aki azt állítja, hogy „a földrajz a legfőbb tényező az államok külpolitikájában”.

A geopolitikusok széles körben használják azokat az „elméleteket”, hogy „a társadalomban a létért való harc örök és elkerülhetetlen” és hogy „a földgömb abszolút értelemben túlnépesedett”. Véleményük szerint, ennek következménye „mindenki harca mindenki ellen”, „harc a földrajzi térért” és az „erőpolitika”. A háború — szerintük — az emberi társadalom „örök” törvénye, azokhoz a harci törvényekhez hasonlóan, amelyek az állatvilágban dúlnak.

A valóságban a kapitalista társadalomban nem „a létért való” biológiai harc dúl, hanem társadalmi harc, osztályharc. A proletariátus harcol az új szocialista termelési viszonyokért, az imperialista burzsoázia pedig a társadalom felépítésének elavult, reakciós formáiért. A kapitalista rendszer léte az oka a nyomornak, az éhínségnek, a munkanélküliségnek, az agresszív háborúknak, nem pedig „a földrajzi feltételek rosszabbodása” vagy a földkerekség abszolút túlnépesedése.

A geopolitika, az imperialisták ideológiai fegyvere, amelyre azért van szükségük, hogy elkendőzzék agresszív politikájuk igazi okait, amelyek igazi célja, a monopoltőke maximális profitjának biztosítása. A geopolitikusok az egyes államok földrajzi helyzetéről hangoztatott hazug érvekkel, az „élettéről” való zagyva mesékkal próbálják erkölcsileg lefegyverezni a békéért harcoló népeket. A geopolitikusok minden eszközzel azt a hitet akarják köztük elhinteni, hogy ha nem vesznek részt az agresszív háborús blokkokban, akkor elkerülhetetlenül el fogják veszíteni szabadságukat, önállóságukat. A modern geopolitikusok igazolni akarják a monopoltőke által a világ minden részében indított rabló-kalandokat.

V. I. Lenin leleplezte a háborúk örökkévalóságáról szóló „elmélet” útonálló lényegét, mondván: „... hogy a háborúk elkerülhetetlenek, amíg a társadalom osztályokra tagolódik, amíg az ember embert kizsákmányol.”¹⁰

De a háborúk nem örökkévalóak. A társadalmi fejlődés során meg fog szűnni a termelőeszközök magántulajdona és ezen az alapon már nem lesz szükség a társadalom osztályokra való oszlására, és így eltűnnek a háborút kiváltó okok.

A hadsereg keletkezése és osztályjellege

Az ősközösségi rendszerben a törzseket a népgyűlés és a törzsfők tanácsa kormányozta. Engels meghatározása szerint a törzsek „öntevékeny fegyveres szervezetet” alkottak. Ebben az időszakban még nem volt speciális katonai szervezet.

A nemzeti rend idején ideiglenes katonai alakulatok jelentek meg, amelyek később a hadvezérek, katonai parancsnokok kíséretévé alakultak át. Ezek már a speciális katonai szervezet csirái voltak.

Az osztálytársadalom létrejöttével szükségessé vált egy olyan erő, amelynek a segítségével az uralkodó osztály alárendeltségben tarthatta a rabszolgákat, szegényeket és a nem-nemeseket. Ilyen erő volt az állam, amely a nép akaratiylvánító szerveiből (népgyűlés, törzsfők tanácsa, katonai parancsnok) fejlődött ki és a nép elnyomásának eszközévé vált. A társadalom nemzeti szervei struktúrája az ellenkezőjébe csapott át. Míg ez korábban saját ügyeik intézésére alakult, most a szomszédok kirablásának és elnyomásának, a rabszolgaszerzésnek, a kizsákmányolt osztályok elnyomásának eszközévé vált.

Engels rámutatott az állam két megkülönböztető vonására: az egyik az emberek területi eloszlása, amely kiszorította a nemzeti szervezeteit, a másik a közhatalom jelenléte, amely a néptől elválasztott speciális fegyveres erőt szervezi. Ez az erő volt a hadsereg, amely egyidőben jelent

¹⁰ V. I. Lenin művei. 3. köt. Bp. 1954. 575. o.

meg az állammal. Ebből következik, hogy a hadsereg kifejlődése az illető állam társadalmi és politikai berendezésétől függ.

A hadsereg és a hadiflotta, az államhatalom eszköze. Ezek a fegyveres osztagok arra hivatottak, hogy az uralkodó osztályok bel- és külpolitikáját biztosítsák.

A hadseregnek mindig osztályjellege volt. Vagy közvetlenül az uralkodó osztályt fegyverezték fel (rabszolगतartó csapatok és a feudális urak csapatai), vagy az uralkodó osztály képviselői a maguk kezében összpontosították a katonai hatalmat, ami a parancsnoki kar betöltésénél az osztályelv alkalmazásában állt (az abszolutista-jobbágytartó és burzsoá államok hadseregei). Osztálytársadalomban sohasem volt osztályon kívüli hadsereg. Például Franciaországban a királyi hatalom szigorúan őrizte hadseregének osztályjellegét, a hadseregben a tisztikar zárt nemesi kasztot alkotott. A hadseregben való szolgálathoz igazolni kellett legalább negyedíziglen a nemesi leszármazást. Ez a hadsereg a király engedelmes eszköze volt.

Nyugat-Európa feudális-abszolutista államai állandó reguláris zsoldos seregeket szerveztek, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy elnyomják a jobbágyparasztokat és a polgárság forradalmi mozgalmait, és dinasztikus háborúkat viseljenek.

Gyarmatok foglalására, a fegyvertelen helyi lakosság kiirtására és elnyomására a feudális-abszolutista államok speciális zsoldos csapatokat alakítottak. Ezeket az osztagokat speciálisan felszerelt hajókon elküldték Afrikába, Ázsiába, Amerikába, Ausztráliába, az óceánok kis és nagy szigeteire rabolni, idegen területeket elfoglalni, a helyi lakosságot megsemmisíteni és rabszolgaságba hajtani. A gyarmati hatalmak nagy fegyveres expedíciókat szereltek fel arany, fűszerek és más értékes cikkek szerzésére. Ezeknek az expedícióknak a fiatal burzsoázia rendelkezésére bocsátotta a szükséges eszközöket és embereket. Így keletkeztek a zsoldos osztagok, azok az első káderek, amelyek a gyarmati hadseregek magvai voltak.

A fegyveres harc minden tökéletes eszközével ellátott modern gyarmati hadseregek célja fenntartani a gyarmatokon a helyi lakosság elnyomását, és magas extraprofitot biztosítani a monopolizálóknak.

A hadsereg egyik vagy másik osztály politikájának eszköze. Ezért a hadsereg osztályjellegének feltárásához elsősorban azt kell meghatározni, hogy melyik osztály érdekeit juttatja kifejezésre és milyen politikai célok elérésére törekszik az adott háborúban. Ha a hadsereg a kizsákmányolt osztályok elnyomására vagy egy másik nép rabságba döntésére törekszik a kizsákmányoló osztályok érdekében, akkor ez a hadsereg elnyomó hadsereg. A burzsoázia osztálycéljai elérése érdekében sokmillió népi tömegeket fegyverez föl és kényszerít harcolni. Ezt úgy valósítja meg, hogy először is osztályalapon választja ki a parancsnoki kart és szigorú kényszerítő rendszabályokat alkalmaz a közemberekkel

szemben; másodszer pedig becsapja a népet és az úgynevezett „Ki kezdte?” elmélettel, a „haza védelmének” jelszavával stb. leplezi a háború igazi céljait; harmadszor pedig felszítja a sovinyeszt, a nemzeti gyűlölködést, az alacsonyrendű ösztönöket.

Ha egy hadsereg egy elnyomott osztály vagy az egész nép felszabadításáért harcol, akkor az a hadsereg felszabadító hadsereg. Egy nép vagy osztály, amely egy idegen elnyomás megdöntéséért, saját függetlenségéért, harcol, felszabadító sereget hoz létre. Ilyenek voltak: Spartacus hadserege az i. e. I. században, a felkelt parasztszok seregei a XIV—XVIII. században, a népfelkelő csapatok Oroszországban 1612-ben, a Párizsi Kommün hadserege 1871-ben és sok más. Az elnyomott népek és elnyomott osztályoknak — mint erre a marxizmus-leninizmus klasszikusai több ízben rámutattak — arra kell törekedniük, hogy fegyverük legyen és azal mesterien tudjanak bánni.

Mivel a hadsereg az uralkodó osztály szervezett ereje, így minden forradalom során makacs harc folyik ezért az erőért. A forradalmi osztály vagy arra törekszik, hogy a hadsereget a maga oldalára vonja, vagy szétbomlassza, mint az uralkodó osztály bástyáját.

Amikor az új uralkodó osztály megtöri a régi uralkodó osztály ellenállását és szétbomlasztja hadseregét, azon van, hogy vagy a régi fegyveres erők helyreállításával, újjászervezésével és megerősítésével, vagy új fegyveres szervezet alakításával megszilárdítsa uralmát. Amikor a kizsákmányoló osztályok uralma felváltja egymást, nincs szükség az államgépezet teljes megsemmisítésére, mert ezek a szervek többé-kevésbé megújított formában az új osztályt kezdik szolgálni. Így a francia burzsoá forradalom idején a régi királyi hadsereget nem bocsátották szélnek, hanem végeredményben összeolvadt az önkéntes polgári hadsereggel.

A proletárforradalom felszámolja a kizsákmányoló osztályok uralmát, megsemmisíti embernek ember általi kizsákmányolását, szétöri a polgári államgépezetet és új hadsereget hoz létre. Ebben mutatkozik meg elsősorban a proletárforradalom hadserege felépítésének alapvető különbsége a polgári forradalom hadseregének felépítésétől. A forradalom során a proletáriátus létrehozza saját fegyveres erejét — az új típusú forradalmi hadsereget. „A felfegyverzett munkások egy új hadsereg csírái, egy új társadalmi rend szervezeti magja voltak. Ennek a magnak széttagosása, kifejlődésének megakadályozása volt a burzsoázia első feladata. Minden győzelmes forradalom első feladata — Marx és Engels több ízben hangsúlyozták ezt — a következő volt: szétzúzni a régi hadsereget, felosztalni és újjal felcserélni. Az uralomra törő új társadalmi osztály sohasem szerezhetette és szilárdíthatta meg ezt az uralmát — és nem teheti meg ezt ma sem — másként, mint úgy, hogy teljesen felbomlasztja a régi hadsereget... mint úgy, hogy minden hadsereg nélkül átmegy egy igen nehéz, igen kínos szakaszon... mint úgy, hogy foko-

zatosan alakítja ki, súlyos polgárháborúban alakítja ki az új hadsereget, az új fegyelmet, az új osztály új harci szervezetét.”¹¹

Éppen így jött létre a Szovjet Hadsereg, a proletárforradalom hadserege, a munkások és parasztok hadserege, a kapitalista rabszolgaságból felszabadult dolgozó tömegek hadserege, az országunk nemzeti közötti testvériség hadserege, a szocialista állam védelmének, szabadsága és függetlensége biztosításának hadserege.

A burzsoázia azt hajtogatja, hogy hadserege politikailag semleges. De ez nem így van. A burzsoá hadsereg a valóságban meg van fosztva a politikai jogoktól, de mindig bevonták és bevonják a politikai harcba, a burzsoázia bástyája és eszköze a munkások forradalmi akcióinak elfojtására. A hadseregének politikamentességéről hangoztatott szólammal leplezi a burzsoázia hadseregének osztályjellegét. A Szovjet Hadsereg nem kendőzi politikai céljait. A Szovjet Hadsereg személyi állománya tudja, hogy miért harcol. Nálunk a nép és a hadsereg nem áll szemben egymással, hanem egységes egészet, egy családot alkot.

A burzsoázia hadseregét a sovinizmus, a nemzeti viszálykodás, a más népek és államok iránti gyűlölet szellemében neveli. A Szovjet Hadsereget a népek és fajok egyenjogúsága, az országok közötti béke megőrzése szellemében nevelik, és ezért a hadseregben nincs és nem is lehet faji gyűlölet más népek iránt.

A Szovjet Hadseregben a harcosok és a parancsnokok egységes társadalmi képet mutatnak és céljuk is egy — a szocialista haza védelme. A társadalmi és állami rendszer a Szovjet Hadsereg egységének, erejének, hatalmának és heritességének forrása. Hadseregünk a nép egy része, amely onnan meríti erejét, hogy politikai és erkölcsi egységet alkot a néppel. A Szovjet Hadsereg erejének másik forrása, hogy eszmeileg fel van fegyverezve és meg van acélozva: a marxi-lenini elmélet a Szovjet Hadsereg legnagyobb eszmei fegyvere.

Tehát a hadsereg osztályjellegét közvetlenül meghatározzák: a társadalmi és politikai rendszer sajátosságai, a hadsereg parancsnoki karának osztályhovatartozása, azok a politikai célok, amelyeknek kivívásáért a hadsereg harcol. A hadsereg erejének és harcképességének forrásai, elsősorban a néppel vagy osztállyal — amelynek érdekeit védelmezi — fennálló kapcsolatának ereje; másodsor a háború jellege, amely a politikai célokban jut kifejezésre; harmadszor a hadsereg háttérországának szilárdsága.

A háború hajtőerői

A marxizmus-leninizmus azt tanítja, hogy az anyagi javak termelési módja határoz meg minden társadalmi fejlődést és képezi azt a reális alapot, amelyen az emberek tevékenysége kibontakozik. A dolgozók, akik

¹¹ V. I. Lenin művei, 28. köt. Bp. 1952. 290—291. o.

az anyagi termelés folyamatában az élet összes javait létrehozzák, viszik előre az egész társadalmi életet is; a történelem alkotója az anyagi és szellemi kultúrát létrehozó nép. A nép építette az ókori Egyiptomban a csatornákat, erődöket, hajókat és harckocsikat; a nép emelte Babilon, Athén, Karthago, Róma, Bizánc, Moszkva és más nagy és kis városok várfalaait; a nép épített kastélyokat a feudális uraknak, erődítményeket hatalmas erődökkel a XIX. században és állandó erődrendszereket a XX. században. A társadalmi harc kimenetelét a néptömegek döntik el. Háborúban és csatában katonatömegek küzdenek és vérükkel szerzik meg a győzelmet.

Marx meghatározása szerint a társadalom története az anyagi javak termelőinek története.

A burzsoázia ideológusainak viszont ellentétes a szemlélete: a néppel szembeállítják a kritikusan gondolkodó személyiségeket, egyéni hőso-
ket. Véleményük szerint a hősök, királyok, hadvezérek, politikusok a történelem alkotói. Ennek a nézetnek a tarthatatlansága nyilvánvaló. A társadalom életében a gyökeres átalakulásokat a néptömegek hozták létre. A rabszolgák felkelései megrendítették a rabszolgatartó rend alapjait és meggyorsították bukását; a paraszti tömegek és a városiak felkelései megingatták a feudális rend alapjait és elősegítették a burzsoá rend kialakulását; az orosz proletariátus a szegényparasztsággal való szövetségben megvalósította a szocialista forradalmat és felszámolta a burzsoá rendet Oroszországban. A történelmi folyamatok helyes megértéséhez elsősorban a néptömegek harcának történetét kell tanulmányozni, tisztázni kell a lefolyt eseményekben játszott igazi szerepüket.

A fegyveres erők megteremtői nem a hadvezérek és az uralkodók, hanem az állam uralkodó osztályai, illetve a nép a maga egészében. Így az ókori Görögországban és az ókori Rómában a rabszolgatartók osztálya hozta létre a rabszolgatartó (nemcsak céljaik, hanem összetételük tekintetében is) hadseregeket. 1612-ben az orosz nép teremtette meg a népfelkelést, amely az orosz államból a lengyel beavatkozókat kiűzte. A XVIII. század fordulóján az orosz nemesek és kereskedők (az új uralkodó osztályok) fejezték be a reguláris orosz hadsereg és flotta létrehozását, amelyek azután a svéd beavatkozókat visszaverték. A Kommunista Párt vezetésével az orosz nép teremtette meg a szovjet fegyveres erőket, amelyek 1918—1920-ban a külföldi beavatkozók és a bel-földi ellenforradalom, 1941—1945-ben pedig a fasiszta Németország elleni harcban megvédte a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányait, megvédte hazánk szabadságát és függetlenségét.

Lenin azt írta, hogy az győz, akinek több a tartaléka, több az erőforrása, nagyobb a kitartása a néptömegekben. Ezt megerősíti a Nagy Honvédó Háború tapasztalata, amikor is a szovjet nép becsülettel kiállta anyagi és szellemi erőinek összes megpróbáltatását és győztesen került ki a harcból. A szocialista rendszer gazdasági és politikai fölénye a kapi-

talista rendszerrel szemben, határozta meg a fasiszta Németország teljes szétzúzásának elkerülhetetlenségét. De a győzelem nem jön magától, azt ki kell vívni. Nem elég a bőséges tartalék, azt teljesen mozgósítani is kell, okosan kell megszervezni és hozzáértéssel kell kihasználni az ellenség szétzúzására.

Tehát a háború fő mozgató ereje vagy a nép a maga egészében, vagy azok az osztályok, amelyek a háborút viselik, vagy abban résztvesznek. Ez a tétel vonatkozik azokra a háborúkra is, amelyeket a nép rovására eltartott zsoldos seregekkel vívtak. A háború mozgató erőihez tartoznak ezenkívül a *közvetlen tartalékok*, ilyenek a szövetségesek, és a *közvetett tartalékok*, mint az ellenség táborában levő ellentétek. A háború kimenetelét a fő mozgatóerő dönti el; a közvetlen és közvetett tartalékok pedig a háború menetére fejtenek ki több-kevesebb befolyást.

1941-ben a német fasizmus seregei betörték a Szovjetunióba, hogy leigázzák és kiirtsák a Szovjetunió népeit, és országunkat hitleri garmattá tegyék. A szovjet nép a Kommunista Párt vezetésével harcba kelt szabadságáért és függetlenségéért. A Nagy Honvédő Háború fő mozgató erői, a Kommunista Párttal az élen, a Szovjetunió népei voltak.

A háború menetére befolyással voltak a szövetségesek — az Egyesült Államok és Anglia. Politikájuk és stratégiájuk jellege (a második európai front megnyitásának halogatása) elodázta a fasiszta Németország szétzúzásának időpontját. A Szovjetunió aktív közvetlen tartalékai voltak az európai „új rend” megdöntéséért harcoló nyugateurópai népek.

A német fasiszta blokk táborában dülő ellentétek voltak a közvetett tartalékok, amelyek szintén behatással voltak a második világháború menetére. De ezeknek az ellentéteknek a kiéleződése és elmélyülése közvetlenül a fő hajtóerő — a Szovjetunió népei — harcának eredményétől függött.

A Szovjet Köztársaság polgárháborújának fő hajtóereje 1918—1920-ban a proletariátus volt, amelynek közvetlen tartalékát a vele szövetséges parasztság (a szegény- és középparasztság) képezte. A proletariátus és a parasztság szövetségének szilárdságát a Kommunista Párt helyes politikája határozta meg. A közvetett tartalékok a Szovjet Köztársaság nagyszámú ellenségének táborában dülő ellentétek voltak: a belső osztály-ellentétek a kapitalista államokban és az imperialista államok közötti ellentétek, a belső ellenforradalom erői és a beavatkozók közötti ellentétek, valamint az ellenforradalmi erőknél belüli ellentétek; mindezek az ellentétek befolyással voltak a polgárháború menetére.

1871-ben a párizsi munkások felkeltek Franciaország ellenforradalmi kormánya ellen és kezükbe ragadták a hatalmat. Az elején a forradalomhoz csatlakoztak a kiskereskedők és a polgári republikánusok, akik arra számítottak, hogy a Kommün majd biztosítja politikai céljaik elérését. De a forradalom ezen útítársai hamarosan mind elpártoltak a Kommüntől. Végig csak a párizsi munkások — a Kommün fő hajtóereje —

maradtak hűek a forradalomhoz. A Párizs alatt álló porosz csapatok által támogatott franciaországi kizsákmányoló osztályok tömörültek a Párizsi Kommun ellen és az elbutított parasztokat állították ellene. Az ellenforradalomnak sikerült elszigetelnie Párizst, ennek következtében a párizsi munkások magukra maradtak és leghősibb ellenállásuk ellenére is vereséget szenvedtek az egyenlőtlen harcban. Nem volt lehetőség a fő mozgató erő gyarapodására és az adott helyzetben a közvetlen és közvetett tartalékokat nem tudták kihasználni.

Az ellenség feletti győzelmet közvetlenül a fegyveres erők, a katonatömegek vívják ki harcukkal és vérükkel, a fegyverzet okos felhasználásával, bátorságukkal, kitartásukkal, elszántságukkal és önfeláldozásukkal. Ezért tanulmányoznunk kell a katonatömegek tevékenységét a háború előkészítésének és menetének időszakában.

A burzsoá katonai teoretikusok a győzelem és a vereség forrásainak magyarázatában vagy mindent a hadvezér lángelméjének számlájára írtak, vagy a hadművészet „örök és változatlan alapelveit” keresgélték. Ilyennek tartották a hadműveleti vonal kiválasztását, a közlekedés biztonságát, a váratlanságot stb. A történelem azt tanítja, hogy egyedül a hadvezér lángelméje nem biztosíthatja a háború győzelmes kimenetelét: így volt ez Hannibállal, Napóleonnal és más hadvezérekkel. Nincs a hadművészetnek olyan örök és változatlan alapelve, mint például a váratlanság.

A második világháború kimenetelét nem a váratlan hadműveletek döntötték el, amire a német fasiszta hadvezetőség számított, amely stratégiai számításait az úgynevezett „Barbarossa-tervre” alapította. A váratlanság csak időleges, járulékos momentumnak bizonyult, mert a Szovjetunió meglepésszerű, hadüzenet nélküli hirtéző megtámadása a fasiszta Németország részéről nem érte a szovjet népet váratlanul: az ország iparosítása és a mezőgazdaság kollektivizálása a Kommunista Párt vezetése alatt biztosították a Szovjetunió nagymérvű védelmi képességét. A szovjet nép elszánt és kitartó harca következtében a fasiszta német hadsereg elvesztette a váratlan támadás által nyújtott átmeneti előnyeit. A váratlan támadásnak csak időbelileg korlátozott hatása volt és nem döntötte el a háború kimenetelét.

A váratlanság megvalósítható vagy a támadás (ellentámadás), csapás (ellenncsapás), roham (ellenroham) kezdeti időpontjának megválasztásával, vagy az új harci eszközök tömeges alkalmazásával, vagy manőverrel (ellenmanőverrel) stb. A váratlanságnak a háborúban nagy hadászati, hadműveleti és harcászati jelentősége van. Ezt tudták is mindenkor a haditeoretikusok és hadvezérek, de gyakran mindenesetre túlbecsülték a váratlanság szerepét. A váratlanság tényezőjének helyes alkalmazása kedvező feltételeket teremt a fegyveres erők tevékenysége számára a háború vagy hadjárat kezdeti időszakában, a hadművelet vagy csata kezdő szakaszában, a hadműveletek menetében pedig elősegíti a kedvezőtlenül ala-

kult helyzet megváltozását. De a váratlanság tényezőjének hatása időbelileg korlátozott.

A hadtörténelem arról tanúskodik, hogy rendszerint még a stratégiai váratlanság sem döntötte el a háború kimenetelét. Legjobb esetben elősegítette a stratégiai kezdeményezés megragadását, de ennek megtartásához gyakran hosszú harcot kellett vívni. A váratlanság csak egy vagy más mértékben *van behatással* a hadműveletek menetére, de *nem dönti el* a háború sorsát. A németek váratlan betörése 1914-ben Franciaországba Belgiumon keresztül, a német fasiszta csapatok támadása a Szovjetunió ellen 1941-ben, nem döntötte el a háború kimenetelét. A német fasiszta csapatok hadjárata Lengyelország, Dánia és Norvégia, Belgium és Franciaország ellen, valamint a Balkánra 1939—1940-ben váratlan támadással indult meg. A német fasiszta hadsereg nagy eredményeket ért el, majdnem egész Nyugat-Európát elfoglalta. De az adott esetekben e sikerek alapja nemcsak a váratlanság volt: döntő szerepet játszott az, hogy ebben az időben nem volt Európában egységes antifasiszta front, ezenkívül közrejátszott a fasiszta agresszió áldozatainak politikai elszigeteltsége, az „ötödik hadoszlopok” aknamunkája, a védekezők politikai és katonai gyengesége, a német fasiszta csapatok technikai és számbeli fölénye.

Egy sikeres váratlan támadás a támadóknak biztosítja a kezdeményezést és súlyos helyzetet teremt a védekező számára. Az új fegyverek sajátosságai erősen fokozzák a váratlanság szerepét a modern háborúban. Ezért a váratlansággal a legnagyobb éberséget, a fegyveres erők állandó és teljes harcképességét kell szembeállítani mindenütt. Ugyanakkor a hadművészet azt követeli, hogy okosan alkalmazzuk a váratlanságot a támadó és védekező hadműveletekben, hogy kezünkbe ragadhassuk a hadászati, hadműveleti és harcászati kezdeményezést.

V. I. Lenin feltárta a háborúban való győzelem valódi alapjait. Azt tanította, hogy a háborúban az győz, aki erős háterszagra támaszkodik. A Kommunisták Pártja szem előtt tartotta, hogy a győzelemhez erős, jól megszervezett háterszagra van szükség, és sohase feledkezett meg a háterszág megerősítéséről. Mint tudjuk, a háterszág látja el a frontot nemcsak fegyverrel, hadianyaggal és mindenfajta szükségessel, hanem emberekkel, hangulattal és eszmékkel is. A háterszág szilárdsága a háború kimenetelét eldöntő, állandóan ható tényezők egyik legfontosabbika.

A hadsereg erkölcsi szelleme állandóan ható tényező, amely közvetlenül a háterszág szilárdságától függ. V. I. Lenin Moszkva Rogozs-Szimonovszki kerületében a munkások és a vöröskatonák előtt mondott beszédében hangsúlyozta, hogy minden háborúban a győzelem feltétele azon tömegek szellemének állapota, amelyek a harcmezőn vérüket ontják, és hogy az a meggyőződés, hogy háborújuk igazságos, és az a tudat, hogy életüket testvéreik javáért kell ontaniuk, lelkesíti a katonákat és hallatlan nehézségek elviselésére készíti őket. Hazánk minden egyes munkása

és parasztja — mondta Lenin —, aki fegyverben áll, tudja, hogy miért harcol, és öntudatosan ontja vérét az igazság és a szocializmus győzelméért. A Szovjetunióbeli polgárháború és a nagy Honvédő Háború különösen világosan megmutatta, hogy milyen döntő jelentőségű a háborúban az erkölcsi tényező és hogy a hadsereg erkölcsi szelleme közvetlenül a háború jellegétől függ.

Az erkölcsi tényező jelentőségét többé-kevésbé ismerték a nagy hadvezérek, de különbözőképpen keresték az utat a katona szívéhez. Napóleón például a katonák becsvágyára apellált, vagy arra törekedett, hogy anyagilag érdekeltté tegye őket a háborúban. Az orosz hadvezérek, különösen Szuворov és Kutuzov, a katonákban és tisztekben a haza iránti szeretetet, a nemzeti büszkeséget fejlesztették, ami szilárd alapja volt az orosz hadsereg magasfokú harcképességének. A nép érdekeiért küzdő hadsereg a néptömegek támogatását, a nép szeretetét élvezte. Az ilyen hadsereg magasfokú harcképességével válik ki.

A begyakorlottság és a haditapasztalat emelik a hadsereg erkölcsi szellemét. A magas katonai kultúrával rendelkező hadsereg bátran és határozottan cselekszik, mert minden egyes katona, tiszt és tábornok is tudja, hogy milyen ügyért harcol. A haditapasztalatnak is nagy jelentősége van. De ez az ügynek csak katonai-technikai oldala. Döntő jelentőségűek a társadalmi-politikai momentumok, amelyek a háború politikai céljaiban jutnak kifejezésre. A Nagy Honvédő Háború első szakaszában az erőviszonyok nem a Szovjet Hadsereg javára álltak, de az erkölcsi túlsúly a mi oldalunkon volt, ami annak a következménye volt, hogy a szovjet fegyveres erők igazságos, felszabadító jellegű háborút viseltek. Hadseregünk magas erkölcsi szelleme volt az egyik döntő tényező, amely eredményezte a hitleri hadvezetéség „villám”-háborújának kudarcát.

Nagy jelentősége van az erőviszonyok megváltoztatásáért vívott harcoknak. Az erőviszonyokat azelőtt zászlóaljokban fejezték ki, a mi időnkben pedig hadosztályokban. A hadosztály harcképességét az határozza meg, hogy mennyire van feltöltve személyi állománya, hogy van technikai és anyagi tekintetben ellátva, milyen a legénység és a tisztek erkölcsi-harci magatartása, hogy van összeforrva mint katonai szervezet. A hadosztály harcképessége nemcsak az emberek számától és a technikai ellátottságtól függ, hanem elsősorban az emberek politikai és katonai képzettségétől és haditapasztalatától.

A fegyveres hadseregeknek minőségileg tökéleteseknek kell lenniük és meg kell felelniük a háború követelményeinek. A modern háborúban fontos jelentőségű, hogy fölényben legyünk az ellenféllel szemben tüzérségben, minden fajtájú páncélosban és repülőgépekben, automatafegyverekben, új fegyverekben és általában a haditechnika egészében. E tekintetben döntő szerepet játszik az ipar — elsősorban a nehézipar — mozgósítása és kifejlesztése.

A háború gépi időszakában megnőtt a tiszteknek és tábornokoknak

— mint a hadműveletek és csaták szervezőinek — szerepe. A tiszt, tábornok rendelkezésére különböző fegyverzet és bonyolult technikai felszerelés áll. Meg kell szervezni sokfajta fegyverzet, alegység, egység, magasabbegység, csapatösszevonás együttműködését. Rendkívül bonyolulttá vált a csapatok vezetése. Mindez abból származik, hogy mind a parancsnoki kar szervező képessége, mind a csapatok mennyisége, minősége és fegyverzete a háború kimenetelét eldöntő tényezők közé tartoznak.

A háború kimenetelét eldöntő tényezők a fegyveres erők harcképességének fokát meghatározó gazdasági, erkölcsi és tisztán katonai tényezők összessége. Ezeknek a tényezőknek az összességében jut kifejezésre a háború kimenetelét eldöntő fő mozgató erő.

A Nagy Honvédő Háború folyamán a Kommunista Párt szakadatlanul szervezetteren gyarapította az állandóan ható tényezőket, ami lehetővé tette, hogy rövid idő alatt megváltozzék az erőviszony a Szovjet Hadsereg javára, hogy kiragadjuk a német fasiszta csapatok kezéből a stratégiai kezdeményezést és kivívjuk a győzelmet.

A háborúk története arról tanúskodik, hogy azok a fegyveres erők győztek, amelyeknek mélyebb és szilárdabb háterszáguk, s a háború folytatásához erősebb gazdasági bázisuk volt. Azok győztek, ahol szilárdabb volt a nép vagy az osztályok egysége és ezen az alapon nagyobb volt a teherbíróképesség, a kitartás, elszántság a harcban, ahol a fegyveres erőknek szilárdabb volt az erkölcsi alapjuk, és erősebb a nép győzelmi akarata. Azok a hadseregek és államok győztek, amelyeknek erői és eszközei a háború folyamán a belső és külső tartalékokból állandóan nőttek, és azok szenvedtek vereséget, akik erői és eszközei a háború folyamán kimerültek. Azok a hadseregek győztek, amelyek jobban voltak felfegyverezve, ahol az egész parancsnoki karnak jobb szervezőképessége volt, és az egész állományt bátor, merész, kezdeményezőképes harcosokká nevelték. Azok a hadseregek és hadiflották győztek, amelyek élén olyan tehetséges hadvezérek, ill. flottaparancsnokok álltak, akik ki tudtak használni minden reális lehetőséget és meg tudták szervezni a győzelmet.

A népek számára fenyegető veszély az agresszív katonai blokkok összekovácsolásának politikája. Egyre fokozódik a fegyverkezési hajszja, elsősorban az új tömegpusztító fegyverek gyártása és a régi fegyver-nemek gépesítése. De a XX. században a néptömegek szerepe megnőtt nemcsak a háborúban, hanem a békeharcban is. A béke fenntartására irányuló politika, amely széles néptömegekre támaszkodik, eldöntötte a koreai és vietnami háború lokalizálását. A népek békeharcra, amelynek élén a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság áll, megnehezíti az agresszoroknak, hogy egy harmadik világháborút robbantsanak ki. A népek által a háborús bűnösök közé sorolt háborús gyújtogatók nemzetközi felelősségének kérdése nagyjelentőségű a mai körülmények között, mint a békeharc egyik momentuma.